

ИҚТИСОДИЁТ НАЗАРИЯСИ

ТОШКЕНТ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
САМАРҚАНД ИҚТИСОДИЁТ ВА СЕРВИС ИНСТИТУТИ

ИҚТИСОДИЁТ НАЗАРИЯСИ

*Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
томонидан дарслик сифатида тавсия этилган*

ТОШКЕНТ – 2018

УЎК: 33.001(075)

КБК 65.01

И-98 727

И-98 727 Иқтисодиёт назарияси. –Т.: «Fan va texnologiya», 2018, 272 бет.

ISBN 978–9943–11–804–1

Мамлакатимизда амалга оширилаётган таълим соҳасидаги туб ислохотлар Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори ҳисобланади. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва Кадрлар тайёрлашнинг миллий дастури асосида касб-хунар коллежлари тармоғи ривожланди. Мазкур ўқув юртлири замонавий ўқитувчи-педагогларнинг юкори савияси ва ўқувчиларга замонавий билим бериш билан характерланади. Ушбу ҳолатлар коллежлар учун янги замонавий талабларга жавоб бера оладиган ўқув дастурлари, ўқув қўлланмалари ва дарсликлар яратишни тақозо этади. Айниқса, барча иқтисодий фанлар учун методология бўлиб хизмат қилувчи “Иқтисодиёт назарияси” фани олдида улкан вазибалар турибди. Бунинг боиси шундаки, бугунги кунда республикаимизда ўтказилаётган чуқур иқтисодий ислохотлар натижасида изчил тараққиётнинг тақомиллашган асослари яратилиб, миллий мустақиллигимизнинг мустаҳкам иқтисодий пойдевори барпо этилиб борилмоқда. Ушбу жараёнда миллий иқтисодиётимизнинг ўзига хос хусусиятларини, Ҳаракатлар стратегияси доирасида ривожланиш истиқболларини назарий ва амалий жиҳатдан чуқур билиш ўта долзарб масаладир.

Иқтисодчи мутахассислар тайёрлайдиган коллежлар учун «Иқтисодиёт назарияси» фани бўйича тайёрланган мазкур дарслик ўқувчи ёшларга иқтисодий тафаккур доирасининг кенгайишига ва иқтисодий фикрлаш қобилиятининг ривожланишига ёрдам беради.

и.ф.д., проф. М.М.Мухаммедовнинг умумий тахрири остида

Муаллифлар:

**М.М.Мухаммедов, М.Қ.Пардаев, Ж.Р.Зайналов,
Д.Х.Асланова, Л.Н.Халикова, Н.А.Камилова, Б.Б.Мардонов,
С.А.Исхакова, А.Қ.Тўхтамошов, Ю.П.Урунбаева, Э.М.Мухаммедова,
И.М.Халиков, И.Х.Насимов, Ф.Ф.Саломон**

Тақризчилар:

Қ.Ж.Мирзаев – иқтисод фанлари доктори, Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти “Менежмент ва статистика” кафедраси профессори;

Н.Арабов – иқтисод фанлари номзоди, Самарқанд давлат университети “Иқтисодиёт” кафедраси доценти.

ISBN 978–9943–11–804–1

© «Fan va texnologiya» нашриёти, 2018.

КИРИШ

Ўзбекистон ўзининг сиёсий мустақиллигига эришиб, жаҳон ҳамжамияти томонидан тан олингандан кейин, иқтисодий тараққиёт йўлини танлаш кун тартибида турган энг муҳим ва аини пайтда, узил-кесил ҳал этилиши лозим бўлган энг масъулиятли вазифалардан бири эди. Чунки ушбу танлов мамлакатнинг истиқболи, унинг келажакда иқтисодий тараққиётнинг юқори суръатларига эришиши нуқтаи назаридан ҳал қилувчи аҳамиятга эга эди. Биз дунё мамлакатлари иқтисодий ривожланишининг бой тажрибаларини ижодий ўрганган ва уларга таянган ҳолда, айрим муҳим масалаларда эса ўзимизнинг кенг кўламли илмий-назарий тадқиқотларимиз ва мушоҳадаларимиз натижаларидан келиб чиқиб, иқтисодий тараққиётнинг бозор муносабатларига асосланган йўлини танладик. Лекин иқтисодий тараққиётнинг юқори чўққиларини забт этиш учун тўғри йўлни танлашнинг ўзигина кифоя қилмайди. Кўзланган мақсад ва марраларга эришишнинг муҳим шarti – иқтисодий тараққиётнинг танланган йўлини ҳаётга татбиқ этишнинг изчил механизмлари ва методларини ишлаб чиқиш ва жорий этишдан иборат.

Бозор хўжалиги инсоннинг яшаши, тўқ ва фаровон ҳаёт кечириши учун қулай шарт-шароит ва катта имкониятлар яратишда тенги йўқ иқтисодий тизим ҳисобланади. Бошқа иқтисодий тизим ва формациялар даврида яшаган кишилар ҳозирги кунда бозор иқтисодиётининг мўъжизаси туфайли реал ҳақиқатга айланган мўлкўлчилик ва фаровон турмуш тарзини фақат орзу-ҳавас қилишлари ёки ухлаб, тушларида кўришлари мумкин эди.

Бозор иқтисодиётида мужассамланган улкан имкониятлардан унумли фойдаланиш, уларни поғонама-поғона ижтимоий-иқтисодий юксалишнинг етакчи омилига айлантириш иқтисодиёт илмини, айниқса унинг назарий асосларини чуқур билишни, кундалик амалиётда ва мураккаб иқтисодий вазиятларда уларни илмий асосда қўллаш олишни тақозо этади. Бошқа сўзлар билан ифодалганда, бозорга ҳос муносабатлар мамлакат иқтисодий раванқининг, гуллаб-яшнашининг ҳақиқий ва етакчи омилига айланиши учун мамлакатда яшовчи ҳар бир кишининг руҳияти бозор иқтисодиёти ғоялари билан обдон суғорилган бўлиши лозим.

Жамият аъзолари ёшлигидан ташаббускорлик ва тadbиркорлик руҳида тарбияланган, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш жа-

раёнларининг фаол иштирокчилари бўлган тақдирдагина, мамлакат иқтисодий жиҳатдан ривожланган бўлади.

Бозор иқтисодиёти кишиларда иқтисодий ҳодиса ва жараёнларнинг туб моҳиятини тушуниб етиш қобилиятини шакллантириш, иқтисодий фикрлаш доирасини кенгайтириш заруриятини янада кучайтиради. Бугунги кунда иқтисодий қонунлар ва қонуниятларни чуқур билган, уларнинг талабларидан реал ҳаётда унумли фойдалана оладиган, ҳар қандай мураккаб иқтисодий вазиятлардан муваффақиятли чиқиб кетиш ҳамда иқтисодий ресурслар чекланган шароитда самарали хўжалик юритиш малакасига эга бўлган моҳир мутахассисларни тайёрлаш мамлакатни иқтисодий юксалтиришнинг устувор вазифаси даражасига кўтарилди.

“Иқтисодиёт назарияси” фани иқтисодий қонун ва тушунчаларни, тежамли хўжалик юритиш механизмларини, бозор субъектлари ўртасида манфаатли иқтисодий муносабатларда бўлиб, ижобий самарага эришиш йўлларини ўрганади.

Маълумки, ривожланган мамлакатларда бозор муносабатлари узоқ йиллар давомида аста-секин эволюцион асосда қарор топган ва ривожланган. Биз бозор ислохотларини бошлаган кезларимизда Ғарб давлатларида давр талабларига жавоб беришга қодир бўлган замонавий бозор механизмлари аллақачон мавжуд эди ва биз уларнинг бой тажрибаларидан ҳар томонлама фойдаланиш имкониятига эга бўлдик. Лекин режали иқтисодиётдан бозор муносабатларига асосланган иқтисодиётга ўтиш ҳодисаси тамоман янги иқтисодий вазиятни юзага келтирди.

Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти И.А.Каримов бундай кенг қўламли ўтишнинг ўзига хос ҳамда миллий иқтисодиётимизга мос моделини ишлаб чиқди. Унинг нечоғлик тўғрилигини ҳаётнинг ўзи исботлаб берди.

Ҳозирги даврда Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев раҳномолигида ишлаб чиқилган ва ҳаётга татбиқ этилаётган Ҳаракатлар стратегияси мамлакатимизда иқтисодий тизимнинг Ғарб андозаларига монанд ва шарқона хусусиятларни ўзида акс эттирган маданийлашган замонавий бозор иқтисодиётини шакллантириш жараёнлари бошланди. Янги босқичнинг моҳияти жамиятда айнан инсон манфаатларини таъминлашга қаратилган бўлиб, унинг моддий ва маънавий эҳтиёжларини имкон қадар тўлароқ қондириш, ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоялаш, тақсимотда ижтимоий адолатни кучайтиришда ўз ифодасини топади.